

Analiza komunikacije v kazenskih sodnih postopkih

Kaja Jaklin¹, Igor Areh²

V raziskavi smo preučili izvajanje zaslišanj v kazenskih sodnih razpravah v Sloveniji. Ugotavljali smo, kateri zasliševalski pristop je bolj pogost; pristop zbiranja informacij ali prisilni pristop, ki teži k vzpostavitvi prevlade nad spraševano osebo in jo sili k dajanju pričakovanih izjav. Za analizo smo pridobili 93 prepisov zvočnih posnetkov sodnih zaslišanj z različnih okrajnih in okrožnih sodišč. Zaslišanja smo preučili z uporabo prilagojene tehnike ugotavljanja kakovosti zaslišanj QQM (ang. *The Griffiths Question Map*). Vsako zasliševalsko vprašanje in pripombo smo kategorizirali ter izdelali kronološke grafe s tipologijo vprašanj in pripomb. Pri tem so sodelovali trije usposobljeni in neodvisni ocenjevalci. Zaslišanja smo klasificirali v prisilna, neusposobljena, usposobljena in v posebno kategorijo zaslišanja prič. Raziskava je pokazala, da se v preučeni sodni zaslišanj po večini uporabljajo tvegana vprašanja DA/NE, ki vodijo k pridobivanju nepopolnih in netočnih informacij. Prisilna in usposobljena zaslišanja so redkost. Večina sodnih zaslišanj spada v skupino neusposobljenih zaslišanj, kjer so (pre)pogosto uporabljena sugestivna (vodilna) vprašanja. Kaže, da se spraševalci ne zavedajo dovolj posledic uporabe tveganih vprašanj in tehnik, kot so preskakovanje med temami zaslišanja, streljanje vprašanj, zastavljanje večkratnih ali sestavljenih vprašanj in vprašanj z izbiro med ponujenimi odgovori. Tako zasliševanje povečuje strah oziroma tesnobo, zbija samozavest in občutek gotovosti v spomin. Vodi v zmedenost in protislovja izjav zasliševancev ter jih sili v dajanje izjav, za katere menijo, da jih spraševalci pričakujejo. Tako pridobimo manj informacij, katerih verodostojnost je navadno tudi bolj vprašljiva.

Ključne besede: sodno zaslišanje, zasliševalske tehnike, primernost vprašanj, Griffithsova mapa vprašanj.

UDK: 343.139

1 Uvod

Forenzični psihologi, kriminalisti in pravni strokovnjaki, kot na primer sodniki, odvetniki in tožilci, skušajo ugotoviti, katere tehnike zaslišanj omogočajo pridobivanje preverljivih in točnih informacij (Kassin, Appleby in Perillo, 2010; Perillo in Kassin, 2011). Pomembno je tudi ugotoviti, katere tehnike so etično korektne in katere temeljijo na postavljanju vprašanj, ki ne sugerirajo pričakovanih odgovorov (Soukara, Bull, Vrij, Turner in Cherryman, 2009). Etično izvedeno zaslišanje je zaslišanje, ki je izvedeno nepristransko in je skladno z zakonodajo (Newton, 1998), pripomore pa tudi k boljšemu počutju priče in prispeva k pridobivanju točnejših informacij o domnevnem kaznivem dejanju. Zaslišanja, ki vsebujejo prisilne tehnike zasliševanja, kot so na primer čustveno izsiljevanje, prikrite grožnje in namigovanje na obstoj izmišljenih dokazov, niso etična in lahko vodijo do napačnih priznanj in obsodb (Leo in Drizin, 2004; Leo in Ofshe, 1998).

O pomembnosti načina pridobivanja informacij med zaslišanji opozarja kar nekaj raziskav, ki poudarjajo, da lahko

neprimerna komunikacija med zasliševalci in osumljenci pripelje do izsiljenih, napačnih priznanj in obsodb (Areh, 2016; Gudjonsson, 2003; Kassin, 2014; et al., 2010; Leo in Drizin, 2004; Žaberl, 2002). Kar zadeva zasliševanje prič in žrtev, Fisher in Geiselman (1992) ugotavljata, da si morajo preiskovalci vzeti dovolj časa, vzpostaviti empatičen odnos in paziti, da vprašanja niso usmerjevalna ali sugestivna.

V novejši raziskavi Fisher in Geiselman (2010) ugotavljata, da večina preiskovalcev postavlja vprašanja, kot so zapisana na formularjih in namenjena usmerjanju preiskovalcev pri pisanju poročil o zaslišanjih. Poročilo je tako lažje zapisati, toda uporaba takih vprašanj vodi v pridobivanje skromne količine podatkov, pogosto manj pomembnih za operativno delo policije. Neizurjeni preiskovalci tudi pogosto postavljajo vprašanja v vrstnem redu, ki ne upošteva kronološkega zaporedja pričinega pripovedovanja. Preiskovalec tako sili pričo, da neprestano menja spominske podobe in skače iz ene pogovorne teme v drugo, kar vodi v pridobivanje skromne količine informacij, ki so pogosto netočne (Fisher in Geiselman, 1992). Preiskovalci tudi pogosto prekinjajo priče in jim s tem jemljejo priložnost, da bi navedle več informacij, dale natančnejše izjave ali spontano pojasnile protislovja (Fisher, Geiselman in Raymond, 1987). Preiskovalci navadno prekinjejo izjave prič že po osmih sekundah govora in ker je približno 35 % informacij pridobljenih iz pričinega prostega pripovedovanja, obstaja velika verjetnost, da je zaradi prekinjanja izgubljenih

¹ Kaja Jaklin, doktorska študentka, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, Slovenija. E-pošta: kaja.jaklin@gmail.com

² Dr. Igor Areh, izredni profesor, Fakulteta za varnostne vede, Univerza v Mariboru, Slovenija. E-pošta: igor.arih@fvv.uni-mb.si

kar nekaj pomembnih informacij (Fisher in Geiselman, 1992). Zaporedje prekinitev ustvari pričakovanje, da bo do nove prekinitve prišlo kmalu in priče skrajšajo svoje navajanje informacij. Rezultat so kratki odgovori z malo podrobnostmi (Fisher et al., 1987).

Za policijska zasliševanja lahko rečemo, da so dokaj dobro raziskana in so zato tudi dobro znane slabosti zasliševalske prakse oziroma zasliševalskih tehnik. Po drugi strani so tudi dobro preučene in dodelane alternativne preiskovalne tehnike, ki omogočajo izvedbo učinkovitih in etično sprejemljivih zaslišanj (Areh, 2012). Žal vse to ne velja za sodna zaslišanja. Ta so dokaj neraziskana, redke raziskave pa kažejo, da so lahko prav tako problematična kot policijska zaslišanja (Dodier in Denault, 2018). Tako so na primer Zydervelt, Zajac, Kaladelfos in Westera (2016) pokazali, da se današnje zasliševalske tehnike navzkrižnih sodnih zaslišanj, kljub reformam in spremembam v zakonih, v zadnjih 70 letih niso bistveno spremenile. Primerjali so zasliševalske strategije na Novi Zelandiji v 50. letih 20. stoletja s strategijami v začetku 21. stoletja in ugotovili, da je bilo v obeh obdobjih najpogostejše uporabljeno izpodbijanje verodostojnosti priče, ki je namenjeno predvsem diskreditaciji prepričljivosti priče. V novejših primerih sodnih zaslišanj so ugotovili, da se pogostejše uporablja tudi strategija, s katero zagovorniki obdolžencev preizkušajo verodostojnost izjave prič. Strategija vsebuje taktike, ki poudarjajo osebnostne lastnosti priče, njene domnevne motive za prijavo kaznivega dejanja in njen predhodni odnos do obdolženca. Verodostojnost pričanja se pogosto spodbija z značilnostmi okoliščin kaznivega dejanja. To so okoliščine, ki bi lahko vplivale na pričino zaznavanje in spomin (npr. opitost, prepovedane psihoaktivne snovi, tema, slabovidnost). Zydervelt et al. (2016) navajajo, da se pri novejših kazenskih postopkih uporablja predvsem strategija predloženja dokazov, taktika poudarjanja neskladij pričin izjav pa ne več tako pogosto kot nekoč. S predloženjem dokazov zagovorniki obdolženca priče opozarjajo na obstoj neskladnosti v njenih izjavah, na neskladnosti med izjavami različnih prič ter na neskladnosti med izjavami prič, obdolženci in pridobljenimi materialnimi dokazi (Zydervelt et al., 2016). V raziskavi so tudi ugotovili, da so zaslišanja za priče in obdolžence stresna, zahtevna in nekatera celo ponižujoča.

Sodno zaslišanje, ki ga izvede sodišče v dvorani ali pa preiskovalni sodnik na terenu, je učinkovito, ko so vprašanja vsebinsko primerno sestavljena in uporabljena v primernem vrstnem redu, kar omogoči pridobivanje in preverjanje točnosti podatkov (Shepherd in Griffiths, 2013). Na sodnih razpravah lahko vprašanja postavljajo sodniki, zagovorniki in tožilci. Z dovoljenjem sodnika smejo pred koncem zaslišanja postaviti vprašanja tudi preostale priče, obdolženci in izvedenci, prisotni na zaslišanju (npr. 324. člen Zakona o kazenskem postop-

ku [ZKP-UPB8], 2012). Zaradi pomembnosti sodnih zaslišanj je smiselno raziskati, kakšna vprašanja so primerna za sodna zaslišanja, kakšen vpliv imajo na spraševane osebe ter katere značilnosti komunikacije v sodni dvorani vodijo v ustvarjanje zmede, konfliktov, nezaupanja, odpora in celo izgube ugleda sodišč.

Pri preučevanju komunikacije v sodnih dvoranah se lahko opremo na orodje, ki se uporablja za analizo in urjenje policijskih zaslišanj. Gre za Griffithsovo mapo vprašanj (ang. *Griffiths Question Map* – [GQM]) (Griffiths, 2008), s katero lahko na posnetem zaslišanju preverjamo pogostost pojavljanja primernih in neprimernih vprašanj. Tako ugotovimo zakonsko in etično primernost zaslišanja, učinkovitost zasliševalca ter uporabnost in zanesljivost pridobljenih informacij.

Griffithsova mapa vprašanj je graf, ki prikazuje časovno zaporedje različnih vrst zastavljenih vprašanj. Izdelamo jo tako, da vsako preiskovalčevo vprašanje, izjavo in trditev oštevilčimo in kategoriziramo v eno izmed devetih tipov vprašanj. Pri tem ločimo skupino primernih vprašanj (odprta, preiskovalna, primerna DA/NE vprašanja) in skupino neprimernih vprašanj (zaprta DA/NE vprašanja, sugestivna, večkratna ali sestavljena vprašanja, vprašanja s prisilno izbiro, mnenja/trditve). V tabeli 1 (poglavje Metoda) so natančnejši opisi posameznih kategorij vprašanj, ki se uporabljajo v GQM. Z grafa GQM torej lahko razberemo kronologijo in frekvenco uporabljenih vprašanj med zaslišanjem, pokritost in trajanje specifičnih tem zaslišanja in strategijo postavljanja vprašanj. Tako lahko zaslišanje ovrednotimo in določimo njegov tip, pri čemer izbiramo med ocenami usposobljenosti (primerno) ali neusposobljenosti (neprimerno, prisilno) (Shepherd in Griffiths, 2013).

GQM so uporabili Fisher et al. (1987) ter Dodier in Denaut (2018) in ugotovili, da preiskovalci zastavljajo zelo malo odprtih vprašanj ter uporabljajo predvsem zaprta, sugestivna vprašanja ter vprašanja s prisilno izbiro vnaprej ponujenih odgovorov (npr. ste ukradli denarnico ali potni list). Konkretna neposredna ali preiskovalna vprašanja so koristna in potrebna, saj z njimi pridobimo informacije, hkrati pa omejujejo podajanje presplošnih odgovorov. Pri preveč pogosti uporabi preiskovalnih vprašanj priča odgovarja krajše, postane manj osredotočena in pasivna, zmožnost verodostojnega spominskega priklica pa se zmanjša. Pri uporabi zgolj preiskovalnih vprašanj je malo verjetno, da spraševana oseba navede vse pomembne podatke, ki jih ima v spominu (Fisher in Geiselman, 1992).

Omenjene ugotovitve o GQM so vezane na raziskovanje značilnosti policijskih zaslišanj. Po pregledu raziskovalnih člankov je videti, da raziskava, v kateri bi bila z GQM analizirana sodna zaslišanja, najverjetneje ne obstaja. Tako ni znano,

kateri tipi vprašanj se pojavljajo v sodnih razpravah in ali gre pri sodnih zaslišanjih za zbiranje in preverjanje podatkov, ki je drugačno od tradicionalnega policijskega zaslišanja. Zanj je značilna uporaba zaprtih vprašanj in čustvene manipulacije (npr. zastraševanje, vpadanje v besedo z lomljenjem odpora in zanikanj, streljanje vprašanj, sklicevanje na vest in očitki o domnevnem zavajanju), kar sili osumljence v dajanje obremenilnih izjav oziroma priznanj (Areh, Walsh in Bull, 2015; Kassir, 2014). Prisilna zaslišanja vodijo v pridobivanje napačnih podatkov, do napačnih priznanj in odpora (npr. obramba z molkom) ter v občutke jeze, maščevalnosti, ponižanosti, razočaranja, užaljenosti in prevaranosti (Areh, 2016). Kakšna so torej sodna zaslišanja? Če so v izvedbi podobna policijskim, potem se pojavlja vprašanje, ali sodišča pridobivajo dovolj točnih informacij, da lahko sprejemajo pravične odločitve. Pri načrtovanju raziskave je bila po opazovanju poteka nekaj sodnih razprav postavljena hipoteza oziroma predpostavka, da so sodna zaslišanja podobna policijskim, kar zadeva uporabo specifičnih vrst vprašanj (prevladujejo zaprta vprašanja) in tehnik, s katerimi vzpostavljamo nadzor nad zasliševano osebo (npr. prekinjanje in streljanje vprašanj).

2 Metoda

2.1 Vzorec

Raziskava je bila izvedena med decembrom 2016 in januarjem 2020. S pomočjo iskalnika sodne prakse (<http://www.sodnapraksa.si/>) smo poiskali kazenske sodne razprave, ki so potekale v zadnjih desetih letih (od leta 2006) ter so bili v njih zaslišani obdolženci in priče. Po identifikaciji primernih sodnih zadev smo zaprosili okrajna in okrožna sodišča, da nam dovolijo dostop do spisov oziroma do prepisov zvočnih posnetkov sodnih zaslišanj z glavnih obravnav. Z iskalnikom sodne prakse smo našli 66 primernih sodb, vendar pri 12 ni bilo mogoče določiti, na katerem sodišču so razprave potekale. Preostalih 54 sodb je bilo primernih za raziskavo, zato smo zadevna sodišča zaprosili za dostop do njih. Dostop je bil odobren za šest sodnih zadev, v katerih je 93 prepisov zvočnih posnetkov zaslišanj z glavnih obravnav. Za preostale sodbe smo dobili odgovor, da zvočni prepisi razprav ne obstajajo ali da jih ni mogoče najti.

2.2 Instrumenti

Kot je bilo že omenjeno, je bila v raziskavi uporabljena Griffithsova mapa vprašanj (Shepherd in Griffiths, 2013). Z njo smo preverjali pogostost pojavljanja primernih in neprimernih vprašanj v prepisih posnetkov sodnih zaslišanj. GQM izvorno ni namenjena preučevanju sodnih zaslišanj, zato je bila potrebna prilagoditev oziroma nadgradnja. Ker

je pri sodnih zaslišanjih prisotnih več izvajalcev zaslišanja kot pri policijskih zaslišanjih, smo GQM prilagodili tako, da smo dodali barvne kode, ki označujejo specifične zasliševalce. Tako smo lahko na grafih posameznih zaslišanj primerjali načine spraševanja različnih izvajalcev zaslišanj (sodniki, zagovorniki, tožilci in oškodovanci). GQM smo dodali tudi kategorijo t. i. nevtralnih vprašanj, ki označujejo komunikacijo, ko vprašanja ali pripombe niso namenjene pridobivanju informacij od prič, ampak gre za vzdrževanje reda in zakonitosti zaslišanj (npr. prosim, umirite se). Prav tako osnovna izvedenka GQM nima kategorije, s katero bi označili nedokončana ali prekinjena vprašanja. Prekinjena vprašanja smo uvrstili v skupino neprimernih vprašanj, saj lahko ustvarjajo zmedo. Dodane so bile tudi druge kategorije vprašanj ali verbalnih intervencij, s katerimi je prekinjen odgovor priče, in vprašanja, ki jih je prekinila priča ali nekdo drug, ki je bil prisoten na zaslišanju. V tabeli 1 je prikazana dopolnitev GQM.

2.3 Postopek

Po pridobitvi zvočnih prepisov se je začela analiza sodne komunikacije. Vsakemu od zaslišanj smo dodelili unikatno šifro, ki smo jo uporabili pri analizi komunikacije. Enota za analizo primernosti oziroma neprimernosti vprašanj v zaslišanjih je bila eno (vsako) zastavljeno vprašanje. Primerjava zaslišanj je bila izvedena s programskim orodjem Microsoft Power Bi, ki omogoča dinamično prilagajanje različnih izračunov, statistik, grafov in poročil. Statistične analize so izdelane z uporabo programa SPSS. Grafi GQM posameznih zaslišanj so izrisani z uporabo v ta namen izdelane programske skripte (Python).

Pri analizi zaslišanj so sodelovali trije neodvisni raziskovalci. Prvi je tipiziral vprašanja vseh zaslišanj, druga dva pa sta tipiziranje ponovila v 34 % vseh zaslišanj. Tako se je preverjala skladnost tipiziranja treh ocenjevalcev, ki so samostojno, ločeno in brez dogovarjanja tipizirali vprašaja v tretjini vseh preučenih zaslišanj. Da se pri tipiziranju ne bi pojavil učinek zaporedja ocenjevanja, ki lahko vpliva na način tipiziranja (zaradi pridobivanja izkušenj je lahko tipiziranje na začetku serije drugačno kot na koncu analize besedil), je imel vsak raziskovalec drugačen vrstni red analize zaslišanj. Za tipiziranje vprašanj so imeli vsi trije raziskovalci enaka navodila. Prvi raziskovalec je tipiziral zaslišanja po prvotnem zaporedju označenih zaslišanj, drugi v nasprotni smeri in tretji v smeri od sredine zaporedja izmenično navzven v smeri naraščanja in padanja zaporednih števil, s katerimi so bila označena zaslišanja.

Vprašanja so bila tipizirana skladno z logiko GQM (Shepherd in Griffiths, 2013) in njenimi dopolnitvami (glej

tabela 1). Pri tipiziranju vprašanj so bile vnesene tudi oznake (npr. sodnik, tožilec, odve-tnik), in oznake zasliševalskih tehnik, razvidne v tabeli 2.

Tabela 1: Izpopolnjena Griffithova mapa vprašanj

Ustreznost vprašanja	Tip vprašanja	Oznaka	Razlaga
PRIMERNO	Odperto	O	Vprašanja, ki omogočajo izčrpne odgovore in dopuščajo svobodo odgovarjanja (opišite, povejte, razložite).
	Preiskovalno	P	Vprašanja z vprašalnicami kaj, kako, zakaj, kje, kdaj in kdo. Uporabljajo se za pridobivanje podrobnosti.
	Primerno DA/NE	PDN	Vprašanja, ki se začnejo z ali. Uporabljena le za razjasnitev ali potrditev nečesa, o čemer je že bilo govora.
NEPRIMERNO	Neprimerno DA/NE	NDN	Vprašanja z začetnico ali, ki so uporabljena napačno oz. umeščena napačno. Lahko so napeljujoča.
	Sugestivno	SUG	Vprašanja, ki navajajo k določenemu odgovoru (npr. ali ni res, da; menda ne verjamete, da; morate priznati, da; naredili ste pričakovano).
	Prisilna izbira	PI	Vprašanja, ki vsiljujejo določene odgovore (npr. ste brcnili ali udarili žrtev?).
	Večkratno ali sestavljeno	S	Več vprašanj znotraj dolgega vprašanja (npr. povejte, kaj ste počeli zjutraj, v času kosila, kdaj ste prišli domov in kaj ste počeli pred spanjem?).
	Mnenje/Trditev	MT	Izražanje spraševalčevega mnenja (npr. mislim, da ste napadli žensko, saj smo jo zaslišali in govorili resnico).
	Hipotetično*	H	Vprašanje, na katero spraševalec ne pričakuje odgovora (npr. ali niste tako mislili, no pojdimo naprej).
	Medmet*	M	Izraženo mnenje spraševalca (npr. aha, ok, razumem).
	Neprimerno preiskovalno*	NPR	Napačno zastavljeno preiskovalno vprašanje (npr. z njim je prekinjena izjava priče).
	Neprimerno odprto	NO	Napačno zastavljena odprta vprašanja (npr. z njimi je prekinjena izjava priče).
	Sodna komunikacija*	SK	Komunikacija, uporabljena za vodenje zaslišanj, predajo besede, poziv k odgovoru, urejanje miru v sodni dvorani.
NEVTRALNO	Navodilo*	N	Podajanje navodil priči glede pričanja (sodni pouk).
	Prekinjeno vprašanje*	PREK	Vprašanje je bilo prekinjeno, preden ga je spraševalec končal.
	Odgovor*	ODG	Sodni sodelavci odgovorijo na vprašanje priče.

* Podrobnosti tipizacije, ki so dodane izvorni GQM zaradi namena sedanje raziskave.

Tabela 2: Opisi tehnik zaslišanj.

Tehnika	Opis
Ponavljanje vprašanj	Spraševalec oz. izvajalec zaslišanja pričakuje odgovor priče, vendar ga ne dobi, zato ponavlja isto vprašanje.
Ponavljanje odgovorov	Spraševalec ponavlja odgovor priče in s tem namiguje na lastna pričakovanja.
Prekinjanje sogovornika	Spraševalec postavi vprašanje, preden priča odgovori na prejšnje vprašanje.
Streljanje vprašanj	Spraševalec postavlja vprašanja hitro enega za drugim, priči pa ne pusti časa za razmislek in odgovor.
Soočanje z dokazi	Spraševalec predloži dokaz, na katerega se nato navezuje vprašanje.
Soočanje s protislovji	Spraševalec predloži podatek, ki je v nasprotju s pričino izjavo.
Izkazovanje empatije	Spraševalec z razumevanjem in prijaznostjo spodbudi pričo, naj nadaljuje.

Vsebinsko zaslišanj smo analizirali tako, da smo za vsako zaslišanje izračunali delež primernih, neprimernih in nevtralnih vprašanj ter deleže vprašanj posameznega tipa. Delež neusposobljenih vprašanj je bil izračunan kot seštevek neprimernih vprašanj tipa neprimerno DA/NE, sestavljeno in napeljujoče vprašanje, in to glede na vsa postavljena neprimerna vprašanja:

$$\text{neusposobljena Vprašanja} = \frac{\sum \text{neprimerno DA/NE} + \sum \text{sestavljeno} + \sum \text{napeljujoče}}{\sum \text{štNeprimernih Vprašanj}}$$

Delež prisilnih vprašanj je bil izračunan kot seštevek vprašanj tipa prisilna izbira, napeljujoče in sestavljeno vprašanje, glede na vsa postavljena neprimerna vprašanja:

$$\text{prisilna Vprašanja} = \frac{\sum \text{prisilna Izbira} + \sum \text{sestavljeno} + \sum \text{napeljujoče}}{\sum \text{štNeprimernih Vprašanj}}$$

Vsakemu zaslišanju smo določili njegovo vrednost, ki predstavlja oceno, koliko primernih ali neprimernih vprašanj je v zaslišanju. To smo storili tako, da smo vsakemu neprimernemu vprašanju pripisali vrednost minus ena (−1), vsakemu nevtralnemu vprašanju nič (0) ter vsakemu primernemu vprašanju plus ena (+1) in nato izračunali vrednost zaslišanja po naslednji enačbi:

$$\text{vrednostZaslišanja} = \frac{\sum \text{tčNeprimerna} + \sum \text{tčNevtralna} + \sum \text{tčPrimernana} \text{napeljujoče}}{N},$$

kjer $\sum \text{tčNeprimerna}$ pomeni seštevek točk neprimernih vprašanj, $\sum \text{tčNevtralna}$ pomeni seštevek točk nevtralnih vprašanj, $\sum \text{tčPrimernana}$ pomeni seštevek točk primernih vprašanj in N pomeni število vseh vprašanj v zaslišanju. V zaslišanjih z izračunano negativno vrednostjo je uporabljenih več neprimernih kot primernih vprašanj, v zaslišanjih z izračunano pozitivno vrednostjo pa ravno obratno. Zaslišanja z vrednostjo 0 imajo enako število primernih in neprimernih vprašanj.

Tehnike, uporabljene na zaslišanjih, smo analizirali tako, da smo ugotavljali pogostost (frekvenco) pojavljanja (f) in delež (%) vsake tehnike. Za vsako zaslišanje je bil izdelan pripadajoči graf GQM. Vodoravna os grafa predstavlja zaporedje na zaslišanju zastavljenih vprašanj, navpična pa tipe vprašanj. Tipi so razporejeni tako, da so na sredini grafa vrste vprašanja, ki predstavljajo nevtralno komunikacijo, nad nji-

mi so primerna vprašanja (komunikacija) in pod njo neprimerna vprašanja ali komunikacija.

Glede na deleže primernih, neprimernih, neusposobljenih in prisilnih vprašanj smo vsako izmed zaslišanj klasificirali v eno izmed štirih skupin zaslišanj (Shepherd in Griffiths, 2013: 516): usposobljeno, neusposobljeno, prisilno in zaslišanje priče. V kategorijo usposobljenih zaslišanj obdolžencev so bila kategorizirana zaslišanja, ki so ustrezala naslednjim kriterijem (Shepherd in Griffiths, 2013: 517):

- več kot polovica uporabljenih vprašanj je primernih;
- v zaslišanju ni prisilnih vprašanj (delež prisilnih vprašanj je 0);
- zaslišanje deluje organizirano, strategija postavljanja vprašanj je opazna (tema se odpre z odprtim vprašanjem, nato sledijo preiskovalna vprašanja, tema se zaključi z zaprtimi DA/NE vprašanji);
- teme zaslišanja so primerno uporabljene in s preisko-

valnimi vprašanji dobro zapolnjujejo vse vrzeli v pričini izjavi. Tem pogovora v zaslišanju je malo.

V kategorijo neusposobljenih zaslišanj so bila kategorizirana zaslišanja obdolžencev, ki so ustrezala naslednjim kriterijem (Shepherd in Griffiths, 2013: 516):

- vsebujejo več kot polovico neprimernih vprašanj;
- med neprimernimi vprašanji prevladujejo tipi neprimerno DA/NE, sestavljeno in napeljujoče vprašanje;
- delež neusposobljenih vprašanj (skupni delež vprašanj tipa neprimerno DA/NE, sestavljeno in napeljujoče vprašanje) je večji ali enak 50 % in je večji od deleža prisilnih vprašanj (skupni delež vprašanj tipa prisilna izbira, sestavljeno in napeljujoče vprašanje);
- deluje neorganizirano, brez opazne strukture, pri kateri si vprašanja sledijo odprto, preiskovalno, zaprto DA/NE;
- pojavlja se veliko različnih tem in preskakovanje med temami (pojavijo se vprašanja o drugi temi, preden je izčrpana prvotna ali so podani odgovori nanjo).

V kategorijo prisilnih zaslišanj obdolžencev so bila kategorizirana zaslišanja, ki so ustrezala naslednjim kriterijem (Shepherd in Griffiths, 2013: 517):

- vsebujejo več kot polovico neprimernih vprašanj, kot so prisilna izbira, napeljujoča vprašanja, sestavljena vprašanja, mnenje/trditev;
- spraševalec izraža svoje obtožujoče mnenje;
- delež prisilnih vprašanj je večji od 50 % in je večji od deleža neusposobljenih vprašanj;
- značilno je veliko različnih tem in preskakovanje med njimi.

V kategorijo zaslišanj prič so bila kategorizirana zaslišanja, ki so ustrezala naslednjim kriterijem (Shepherd in Griffiths, 2013: 518):

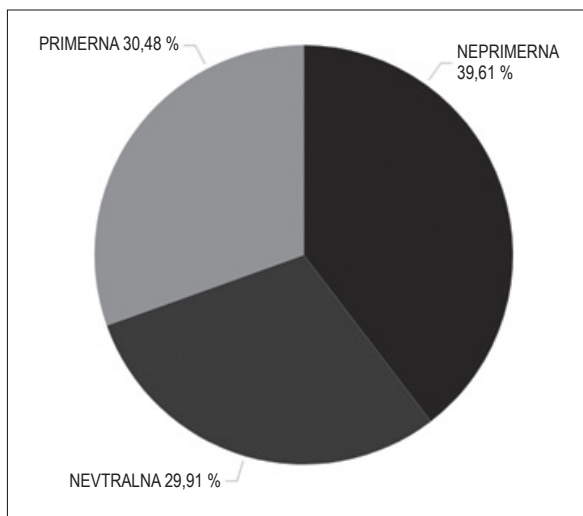
- prevladujejo primerna vprašanja, neprimernih vprašanj je malo;
- veliko vprašanj enakega tipa se pojavlja skupaj;
- zaslišanje deluje kronološko urejeno (npr. začne se z ugotavljanjem dejstev o začetku dogajanja in nadaljuje s poizvedovanjem o sredini in koncu dogajanja);
- struktura postavljanja vprašanj (tj. začetek pogovorne teme z odprtim vprašanjem – preiskovalna vprašanja za zapolnitev vrzeli – zaprta DA/NE vprašanja za preverjanje razumevanja in točnosti pridobljenih informacij) ni opazna;
- zaslišanje pokriva eno do dve temi, ki sta predmet zaslišanja.

3 Rezultati

Po končani analizi zaslišanj smo preverili stopnjo ujemanja tipizacije vprašanj vseh zaslišanj med tremi neodvisnimi raziskovalci. Njihova povprečna skladnost ugotovitev je bila po Cohenovem κ 0,45, kar nakazuje srednje dobro usklajenost tipiziranja kategorij vprašanj.

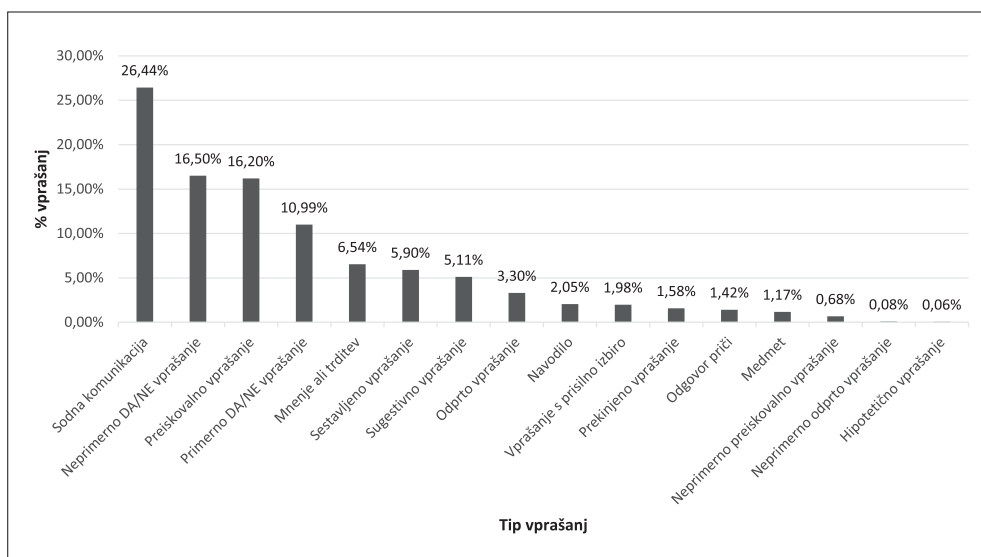
3.1 Uporaba različnih tipov vprašanj

Da bi ugotovili, katera vrsta vprašanj prevladuje v vzorcu zaslišanj, smo v 93 prepisih zvočnih posnetkov zaslišanj analizirali 11.106 postavljenih vprašanj in pripomb.

Graf 1: Razporeditev vprašanj v kategorije

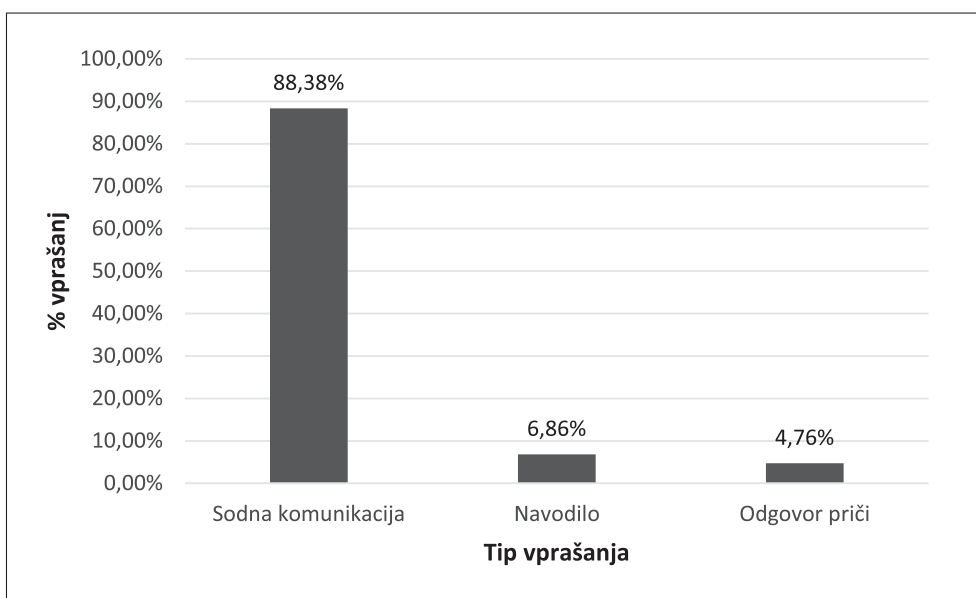
Na grafu 1 je prikazana razporeditev vprašanj po kategorijah. Ugotovili smo, da je bilo postavljenih 3.385 (30,5 %) primernih, 4.399 (39,6 %) neprimernih in 3.322 (29,9 %) nevtralnih vprašanj ali trditev. Primernih vprašanj je približno enako kot vprašanj nevtralne kategorije. Neprimernih vprašanj je približno 10 % več kot drugih. Med neprimernimi vprašanji je delež neusposobljenih vprašanj 69,5 % in prisilnih 49,3 %. Najpogosteje uporabljen tip v zaslišanjih je tip sodna komunikacija (26,44 %), ki mu sledita tipa neprimerno DA/NE vprašanje (16,5 %) in preiskovalno vprašanje (16,2 %). Razporeditev preostalih tipov je prikazana na grafu 2.

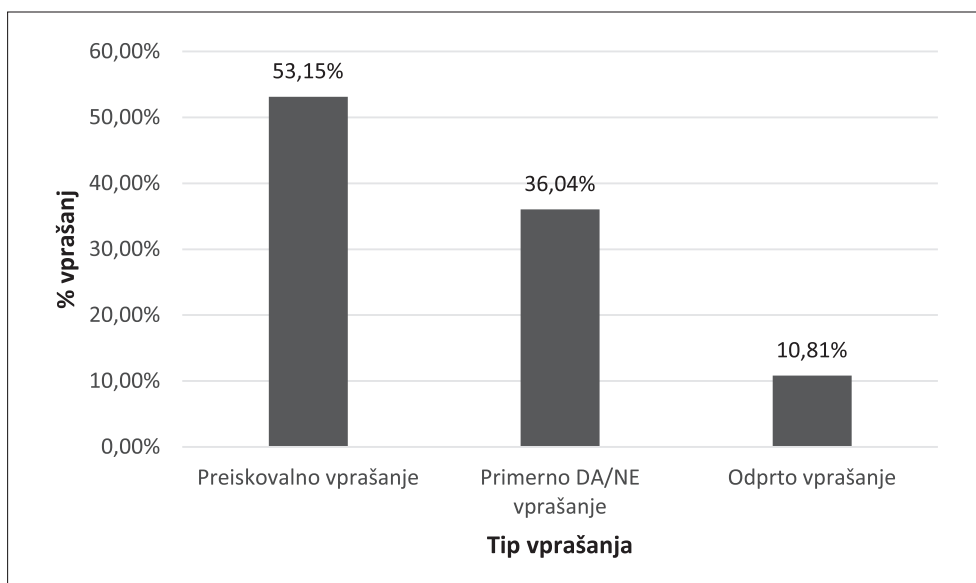
Graf 2: Razporeditev tipov vprašanj in drugih oblik besedne komunikacije na zaslišanjih

Na grafih 3, 4 in 5 so prikazane razporeditve tipov vprašanj v posamezni kategoriji. Med nevtralnimi vprašanji so bile najpogostejše pripombe v zvezi s sodno komunikacijo 88,4 %. Najmanjkrat so bila prisotna oziroma zapisana vprašanja priče (4,76 %). Med primernimi je največkrat uporabljen tip pre-

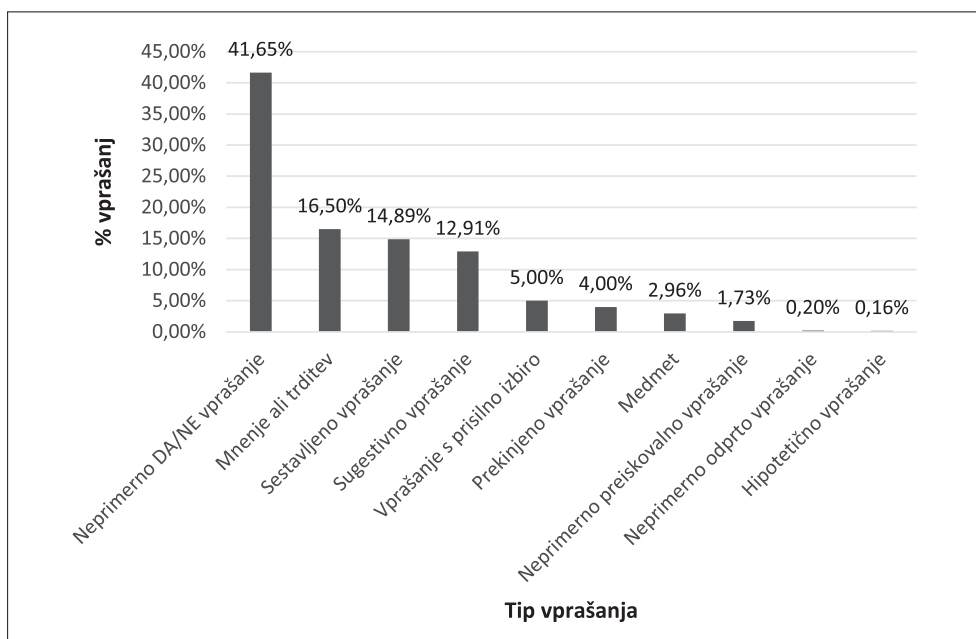
iskovalnega vprašanja – P, ki predstavlja 53,1 %, najmanjkrat pa tip odrpnega vprašanja – O (10,8 %). V kategoriji neprimernih vprašanj je bil največkrat uporabljen tip neprimerno DA/NE vprašanje – NDN, ki predstavlja 41,6 %, najmanjkrat pa tip hipotetično vprašanje – H (0,002 %).

Graf 3: Razporeditev tipov nevtralnih vprašanj

Graf 4: Razporeditev tipov primernih vprašanj

Graf 5: Razporeditev tipov neprimernih vprašanj

Ker neprimerna vprašanja negativno vplivajo na potek preiskovalnega intervjuja (Shepherd in Griffiths, 2013), smo s t-testom, pri stopnji zaupanja $\alpha = 0,05$, preverili, ali med vsemi postavljenimi vprašanji pomembno prevladuje delež ne-

primernih vprašanj. Ker obstajajo tri kategorije vprašanj, smo preverili, ali je delež kategorije »neprimerna vprašanja« večji od 33,33 %. Izvedeni t-test ($M = 39,78$, $SO = 14,56$) je pokazal, da je razlika med deležem neprimernih vprašanj statistično

Tabela 3: Delež postavljenih primernih, nevtralnih oziroma neprimernih vprašanj opazovane skupine

	Neprimerna		Nevtralna		Primerna		N	%
	f	%	f	%	f	%		
Preostali	155	48,9 %	93	29,3 %	69	21,8 %	317	2,87 %
Sodniki	1.521	33,3 %	1.677	36,7 %	1370	30,0 %	4.568	41,1 %
Tožilci	1.143	47,1 %	369	15,2 %	914	37,7 %	2.426	21,8 %
Zagovorniki	1.580	41,6 %	1.183	31,2 %	1032	27,2 %	3.795	34,2 %
Skupaj	4.399	39,6 %	3.322	29,9 %	3385	30,5 %	11.106	100 %

pomembno večja od hipotetične vrednosti 33,33 %, $t(92) = 4,28$, $p < 0,0005$, $d = 0,44$. To pomeni, da so se neprimerna vprašanja postavljala v več kot tretjini zaslišanj.

V tabeli 3 so prikazani deleži postavljenih vprašanj glede na njihovo primernost in osebe, ki so vprašanja zastavile. Sodniki so najpogosteje uporabili vprašanja/pripombe tipa: sodna komunikacija (30,9 %), neprimerno DA/NE vprašanje (16,5 %) in preiskovalno vprašanje (16,2 %). Prav tako tudi zagovorniki: sodna komunikacija (29,4 %), neprimerno DA/NE vprašanje (15,6 %) in preiskovalno vprašanje (14,1 %). Tožilci pa so najpogosteje uporabili preiskovalno vprašanje (22 %), neprimerno DA/NE vprašanje (18,9 %) in sodno komunikacijo (13,4 %). Med opazovanimi skupinami sodnikov, tožilcev in zagovornikov ter uporabljenimi tipi vprašanj nismo zaznali statistično pomembnih razlik ($\chi^2 = 0,87$, $p = 0,83$).

3.2 Prekinjanje komunikacije na zaslišanjih

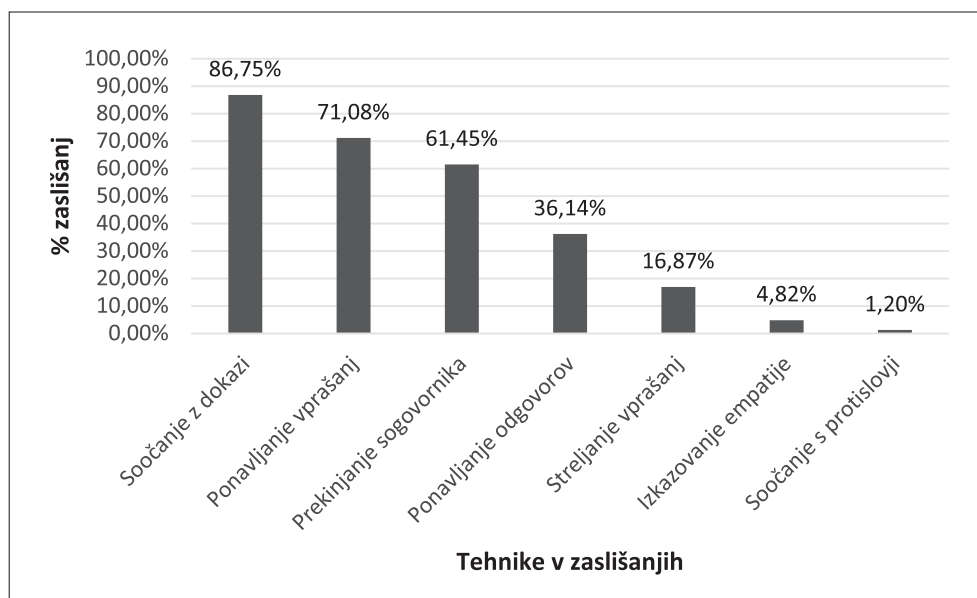
Prekinjanja zaslišanj vodijo v manjšo količino pridobljenih informacij (Fisher in Geiselman, 1992). S Pearsonovimi koeficienti korelacije smo preverili povezave med deleži primernih, neprimernih, nevtralnih vprašanj in številom prekinitev na zaslišanju. Delež primernih vprašanj negativno srednje in statistično pomembno korelira s številom prekinitev z nevtralnimi vprašanji ($r(91) = -0,37$, $p < 0,0005$) in s skupnim (neto) številom prekinitev ($r(91) = -0,37$, $p < 0,0005$). To pomeni, da več, kot je bilo primernih vprašanj, manj prekinitev so zaslišanja vsebovala. Podobno smo ugotovili tudi, da delež nevtralnih vprašanj srednje pozitivno in statistično pomembno korelira s številom prekinitev z nevtralnimi vprašanji ($r(91) = 0,45$, $p < 0,0005$) in s skupnim (neto) številom prekinitev ($r(91) = 0,42$, $p = 0,0005$). Sklepamo lahko, da več, kot je na zaslišanju porabljene sodne komunikacije, več prekinitev je zaslišanje vsebovalo (kar sledi že iz definicije prekinitev). Med deležem neprimernih vprašanj in katero koli skupino prekinitev ni ugotovljene korelacije.

Preverili smo tudi, ali je dolžina zaslišanja povezana s številom prekinitev na zaslišanju. Visoki pozitivni koeficienti korelacije se pojavljajo med dolžino zaslišanja in spremenljivkami: prekinitev zaradi sodne komunikacije (npr. postopkovna navodila sodišča) ($r(91) = 0,93$, $p < 0,0005$), število prekinitev odgovorov priče ($r(91) = 0,91$, $p < 0,0005$) in skupno število prekinitev ($r(91) = 0,92$, $p < 0,0005$). Večje, kot je število prekinitev, daljše je zaslišanje.

3.3 Uporaba tem in tehnik na zaslišanjih

Tehnike zaslišanj smo identificirali pri 85 zaslišanjih. Najpogosteje uporabljena tehnika je tehnika soočanja z dokazi, najmanj uporabljeni tehniki pa sta tehnika soočanja s protislovji in tehnika izkazovanja empatije (razumevanja, spoštovanja) obdolženca.

Na grafu 6 vidimo pogostost uporabljenih zasliševalskih tehnik. Najpogosteje se je uporabilo soočanje z dokazi, najmanjkrat pa empatičen odnos z izkazovanjem spoštovanja in razumevanja perspektive obdolženca. Analiza pogovornih tem je vključevala preverjanje števila obravnavanih tem in pogostost njihovega pojavljanja. Teme smo identificirali pri 88 zaslišanjih. Ugotovili smo, da se v povprečju pojavi 13 različnih tem na zaslišanju in da se v povprečju pojavi pet ponovitev tem na zaslišanju. Kar v 88,6 % zaslišanj se je vsaj ena tema na zaslišanju ponovila.

Graf 6: Pogostost identificiranih tehnik na zaslišanjih

3.4 Klasifikacija zaslišanj

Od 93 preučenih zaslišanj jih lahko tri četrtine (75,3 %) opredelimo kot neusposobljena. Usposobljenih zaslišanj obdolžencev je bilo le približno 2 %. Frekvence klasifikacije so predstavljene v tabeli 4.

Tabela 4: Klasifikacija zaslišanj zvočnih prepisov

Vrsta zaslišanja	f	%
Prisilno	19	20,4 %
Usposobljeno	2	2,15 %
Neusposobljeno	70	75,3 %
Zaslišanje priče	2	2,15 %

Opombe. N = 93.

V raziskavi smo le dve zaslišnji identificirali kot usposobljeni zaslišnji. Skupaj je bilo postavljenih osem vprašanj. Od tega eno nevtrarno (tipa sodna komunikacija – SK) 12,5 % in sedem primernih vprašanj (od tega tri odprta – O, tri primerna DA/NE – PDN in eno preiskovalno – P vprašanje). Obravnavana je bila le ena tema pogovora. Opazna je primerna struktura zaslišanj, kar pomeni, da je bilo zaslišanje primerno strukturno izvedeno: pogovorna tema se je odprla z odprtim vprašanjem, ki so mu sledila preiskovalna vprašanja

za pridobivanje novih informacij. Zaslišanje se je zaključilo s primernimi DA/NE vprašanji. Zasliševalskih tehnik nismo identificirali. Zaslišnji sta potekali brez prekinitev. Skupna vrednost usposobljenih zaslišanj je +0,86. Primer usposobljenega zaslišanja je prikazan na grafu 7. Opazimo, da je celotno zaslišanje v zgornji polovici mape GQM. Vidi se tudi primerena struktura zaslišanja: odprto, preiskovalno, primerno DA/NE vprašanje. Celotno zaslišanje se navezuje na eno temo.

Prav tako smo le dve zaslišnji identificirali kot zaslišanja priče. Skupaj je bilo postavljenih 16 vprašanj. Od tega pet (31,3 %) nevtrarnih, dve (12,5 %) neprimerni in devet (56,3 %) primernih vprašanj. Vsako od zaslišanj je obravnavalo le eno temo. Ponovno je opazna primerna struktura zaslišanja: od odprtih vprašanj, prek primernih preiskovalnih vprašanj in nekaj neprimernih vprašanj do zaključevanja s primernimi DA/NE vprašanji. Zasliševalske tehnike nismo identificirali. Vsako od zaslišanj je imelo eno prekinitev. Skupna vrednost zaslišanj je +0,44. Primer zaslišanja priče je predstavljen na grafu 10. Vprašanja so uvrščena večinoma v zgornjo polovico grafa. Zaslišanje ima večidel primerno strukturo. Pojavi se le eno neprimerno vprašanje. Celotno zaslišanje je namenjeno le eni temi.

Identificirali smo 19 prisilnih zaslišanj s skupnim številom 2.895 vprašanj. Od tega je bilo postavljenih 31,4 % nevtrarnih, 38,4 % neprimernih in 30,2 % primernih vprašanj. Delež neusposobljenih vprašanj je 53,5 % in delež prisilnih 60,0 %. V

tabeli 4 so prikazane frekvence in deleži posameznih tipov vprašanj v analiziranih prisilnih zaslišanjih. Primerne strukture zaslišanj nismo opazili. Kar pomeni, da so preiskovalci postavljali vprašanja brez reda in jih tudi večkrat ponovili. Pri tem so pogosto tudi skakali iz ene pogovorne teme v drugo. Na zaslišanjih je bilo obravnavanih kar 28 različnih pogovornih tem, ki so se večkrat ponovile. V tabeli 5 so prikazane uporabljene tehnike na prisilnih zaslišanjih. Zaslišanja so bila prekinjena 391-krat (v povprečju 20,6-krat na zaslišanju). Skupna vrednost prisilnih zaslišanj je $-0,08$. Na grafu 8 je prikazan primer grafa GQM prisilnega zaslišanja. Opazimo velika nihanja med primernimi in neprimernimi vprašanji. Opazimo tudi, da je večina postavljenih vprašanj zaslišanja v spodnjem delu narisane mape GQM. Neprimerna vprašanja si pogosto sledijo drugo za drugim. S črtami so na grafu ločene teme pogovora, z barvnimi kodami pod grafom pa lahko vidimo, kolikokrat se posamezna tema ponovi. Opazimo na primer, da se tema T3 na zaslišanju ponovi trikrat v različnih delih zaslišanja, kar je problematično.

Kar 70 zaslišanj smo identificirali kot neusposobljena zaslišanja. Skupaj je bilo postavljenih 8.187 vprašanj, od tega 29,4 % nevtralnih, 40,1 % neprimernih in 30,5 % primernih vprašanj. Delež neusposobljenih vprašanj je 74,8 % in delež prisilnih 45,7 %. V tabeli 6 so prikazane frekvence in deleži posameznih tipov neusposobljenih zaslišanj. Na zaslišanjih je bilo obravnavanih 91 različnih tem, ki se večkrat ponovijo. Primerna struktura zaslišanj ni opazna. Kar pomeni, da so preiskovalci postavljali vprašanja brez reda in jih tudi večkrat ponovili. Večinoma so uporabljali neprimerna vprašanja. Pri tem so pogosto tudi skakali iz ene pogovorne teme v drugo. V tabeli 7 so našteje tehnike, ki smo jih identificirali v zaslišanjih. Najpogostejše uporabljena tehnika je soočanje z dokazi. Zaslišanja so bila prekinjena 884-krat (v povprečju 12,6-krat na zaslišanju). Skupna vrednost neusposobljenih zaslišanj je $-0,10$. Na grafu 9 je prikazan primer grafa GQM prisilnega zaslišanja. Opazimo manj oscilacij med primernimi in neprimernimi vprašanji kot pri prisilnih zaslišanjih. Zaslišanje ni organizirano, logična struktura ni opazna. Spodnji in zgornji del grafa sta videti uravnovežena, kar pomeni, da je neprimernih vprašanj približno toliko kot primernih. Teme zaslišanj so ločene s črtami in barvno kodo pod grafom.

Tabela 5: Prisilno zaslišanje

TIP VPRAŠANJA*	f	AVG. f	f %
SK	795	41,8	27,5 %
P	446	23,5	15,4 %
PDN	319	16,8	11,0 %
MT	309	16,3	10,7 %
NDN	299	15,7	10,3 %
S	151	7,95	5,22 %
SUG	144	7,58	4,97 %
O	109	5,74	3,77 %
NAVODILO	75	3,95	2,59 %
PREK	74	3,89	2,56 %
PI	63	3,32	2,18 %
ODG	40	2,11	1,38 %
M	37	1,95	1,28 %
NP	32	1,68	1,11 %
H	1	0,05	0,03 %
NO	1	0,05	0,03 %
Skupaj	2.895	152,4	

* Odprto vprašanje – O, preiskovalno vprašanje – P, primerno DA/NE vprašanje – PDN, neprimerno DA/NE vprašanje – NDN, neprimerno odprto vprašanje – NO, neprimerno preiskovalno vprašanje – NPR, sugestivno vprašanje – SUG, prisilna izbira – PI, mnenje/trditev – MT, sestavljeno vprašanje – S, hipotetično vprašanje – H, medmet – M, sodna komunikacija – SK, podajanje navodil – N, prekinjeno vprašanje – PREK* in odgovor – ODG*.

Tabela 6: Deleži identificiranih tehnik na zaslišanjih

KLASIFIKACIJA	f	f %
Ponavljanje vprašanj	18	94,7 %
Soočanje z dokazi	17	89,5 %
Prekinjanje sogovornika	17	89,5 %
Ponavljanje odgovorov	11	57,9 %
Streljanje vprašanj	6	31,6 %

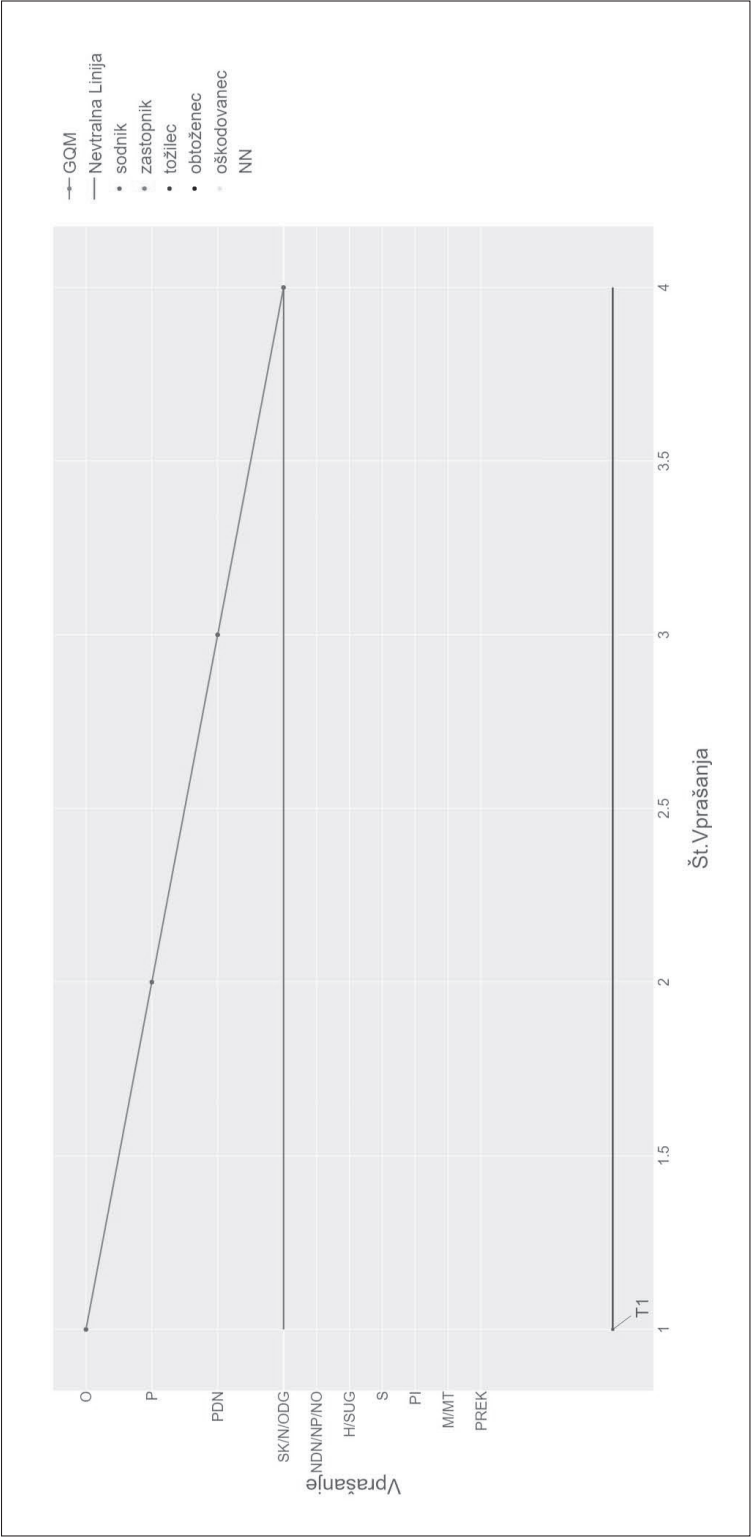
Tabela 7: Neusposobljeno zasliševanje

TIP VPRAŠANJA*	f	AVG. f	f %
SK	2.136	30,51	26,1 %
NDN	1.532	21,89	18,7 %
P	1.352	19,31	16,5 %
PDN	893	12,76	10,9 %
S	503	7,19	6,14 %
SUG	424	6,06	5,18 %
MT	417	5,96	5,09 %
O	250	3,57	3,05 %
PI	157	2,24	1,92 %
NAVODILO	153	2,19	1,87 %
ODG	117	1,67	1,43 %
PREK	102	1,46	1,25 %
M	93	1,33	1,14 %
NP	44	0,63	0,54 %
NO	8	0,11	0,10 %
H	6	0,09	0,07 %
Skupaj	8187	117	

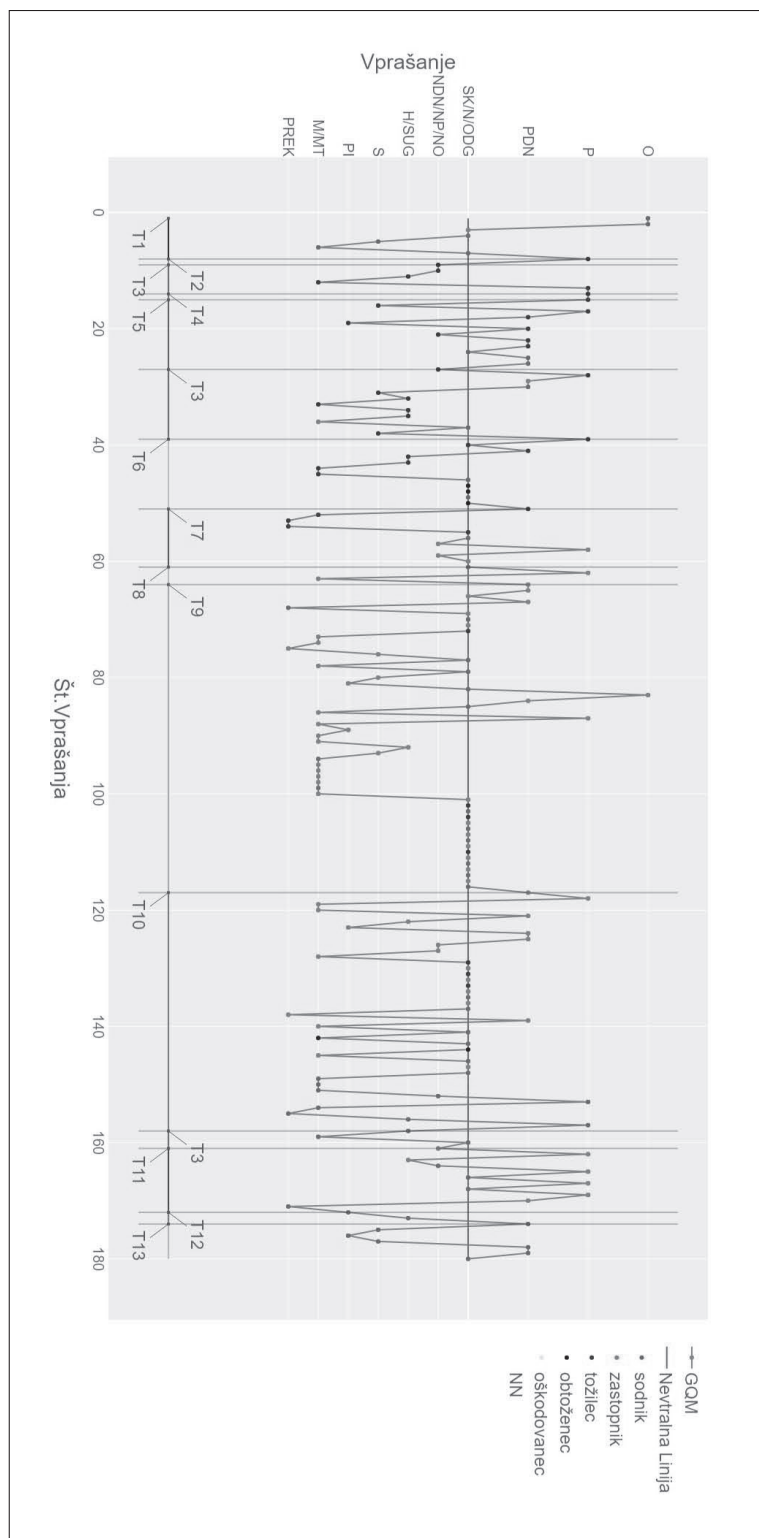
* Odprto vprašanje – O, preiskovalno vprašanje – P, primerno DA/NE vprašanje – PDN, neprimerno DA/NE vprašanje – NDN, neprimerno odprto vprašanje – NO, neprimerno preiskovalno vprašanje – NPR, sugestivno vprašanje – SUG, prisilna izbira – PI, mnenje/trditev – MT, sestavljeno vprašanje – S, hipotetično vprašanje – H, medmet – M, sodna komunikacija – SK, podajanje navodil – N, prekinjeno vprašanje – PREK* in odgovor – ODG*.

Tabela 8: Deleži identificiranih tehnik na zaslišanjih

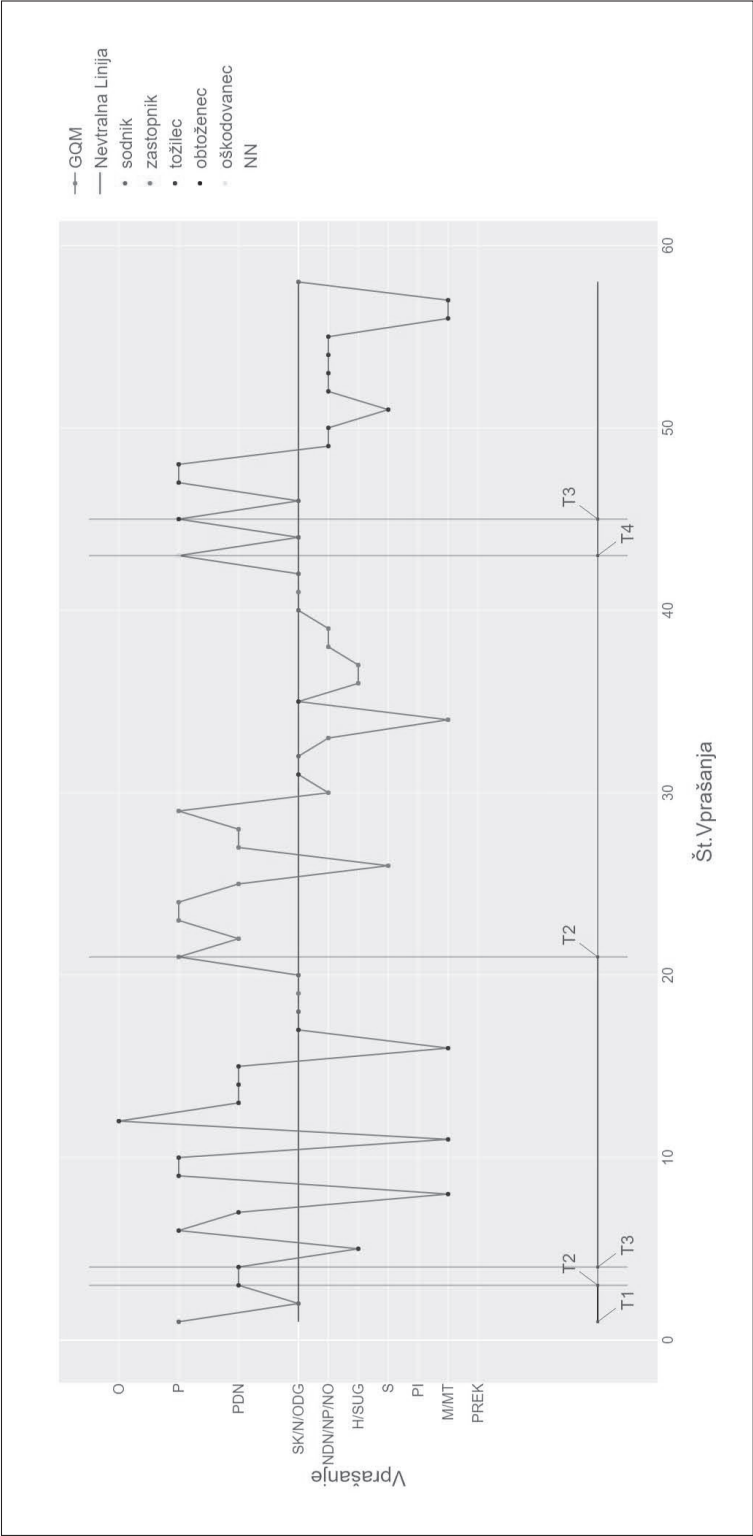
KLASIFIKACIJA	f	f %
Soočanje z dokazi	54	85,7 %
Ponavljjanje vprašanj	41	65,08 %
Prekinjanje sogovornika	32	50,8 %
Ponavljjanje odgovorov	18	28,6 %
Streljanje vprašanj	8	12,7 %
Izkazovanje empatije	3	4,76 %
Soočanje s protislovji	1	1,59 %

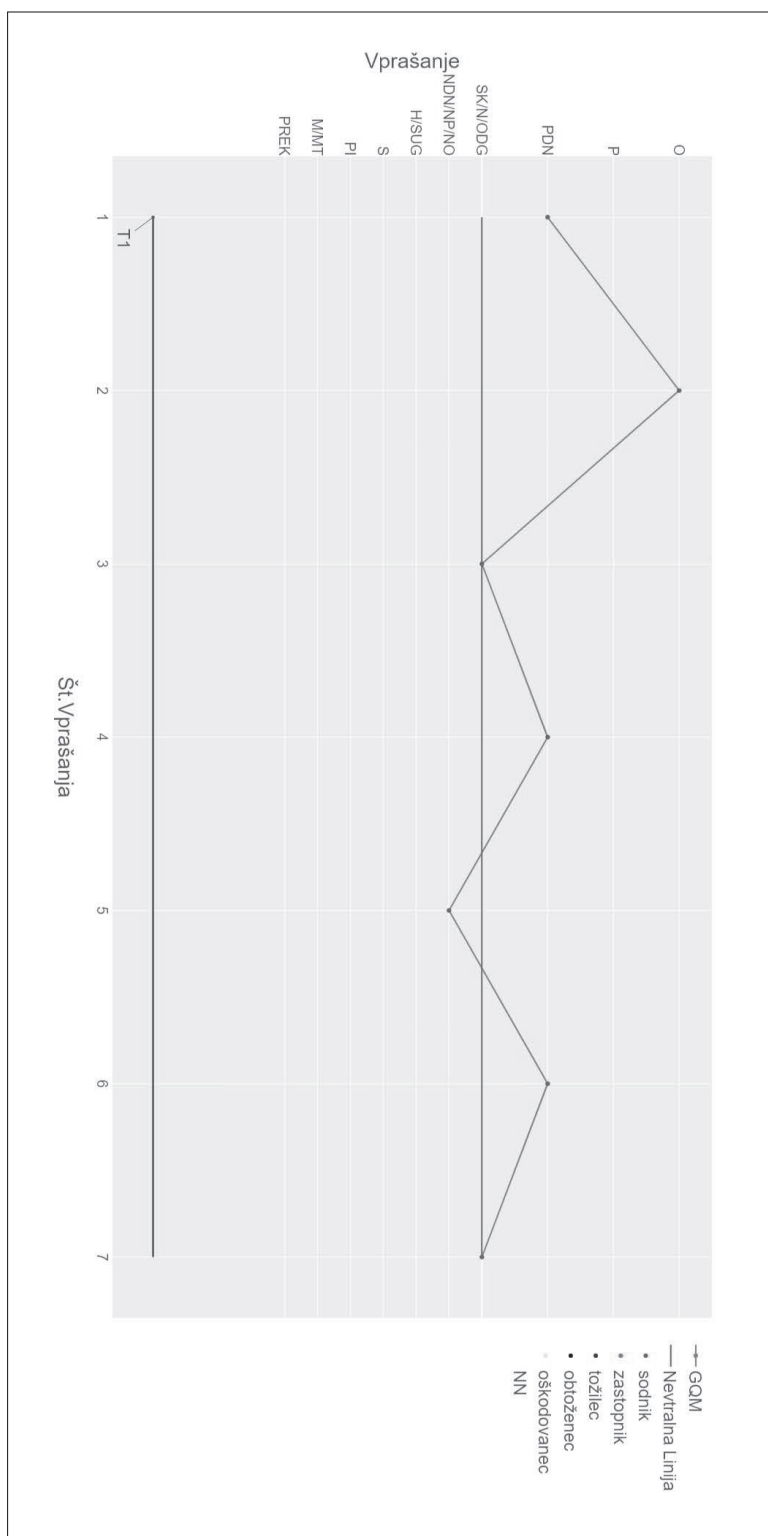
Graf 7: Primer grafa usposobljenega zaslišanja

Graf 8: Primer prisilnega zaslišanja

Graf 9: Primer neusposobljenega zaslišanja

Graf 10: Primer zaslišanja priče

4 Razprava

V raziskavi smo ugotavljali, ali v preučenih sodnih razpravah prevladuje pristop zbiranja informacij ali prisilni pristop. Pri prvem pristopu gre za osredotočenost na pridobivanje točnih informacij, pri drugem pa za vzpostavljane nadzora nad zasliševano oziroma izpraševano osebo. Analizirali smo komunikacijo 93 sodnih zaslišanj oziroma glavnih obravnav z različnih slovenskih okrajnih in okrožnih sodišč. Ugotovili smo, da velika večina zaslišanj spada v skupino tako imenovanih neusposobljenih zaslišanj. To verjetno nakazuje, da pravni strokovnjaki niso najbolje usposobljeni oziroma poučeni o oblikah in posledicah tveganih vprašanj in pripomb, kot so na primer sestavljena vprašanja (npr. »Kje, kdaj in zakaj ste bili na kraju dogodka?«), vprašanja s prisilno izbiro (npr. »Ali ste izbrali podjetje A, B ali C?«), sugestivne pripombe (npr. »Naredili ste pričakovano.«) in streljanje vprašanj. To ovira pridobivanje verodostojnih podatkov od obdolžencev ali prič ter lahko vodi v pridobivanje nezakonitih dokazov in njihovo poznejšo izločitev.

Tehnika GQM je v svoji prvotni obliki namenjena ocenjevanju policijskih zaslišanj. Z njeno aplikacijo na sodna zaslišanja smo pokazali, da je z manjšimi prilagoditvami, predvsem v sami vizualizaciji vprašanj na grafu in dodajanjem kategorije nevtralnih vprašanj, primerna tudi za analizo sodnih zaslišanj. Podobne prilagoditve tehnike GQM sta predlagala tudi Dodier in Denault (2018). Sedanja raziskava potrjuje uporabnost tehnike GQM pri analizi sodnih zaslišanj. Poleg primernih in neprimernih vprašanj smo označevali tudi sodno komunikacijo, prek katere se vzdržuje sodni red in se usklajujejo vloge sodnih strokovnjakov. Za analizo sodnih zaslišanj je pomembna celotna dinamika zaslišanja, torej ne le vprašanja postavljena intervjuvani osebi, temveč tudi komunikacija med pravnimi strokovnjaki. Preveč sodne komunikacije lahko negativno vpliva na verodostojnost in količino informacij, pridobljenih od zaslišanih oseb, hkrati pa zvišuje tveganje za sekundarno viktimizacijo prič in domnevnih žrtev (Fisher et al., 1987). Podobno lahko sklepamo tudi o pričanju obdolžencev.

Raziskava kaže, da največji delež (26,44 %) vprašanj in pripomb v sodnih zaslišanjih predstavlja sodna komunikacija. Vsaka pripomba ali navodilo pomeni prekinitev komunikacije, kar vpliva na izjave priče in/ali obdolženca. Ob pogostih prekinitvah ima priča navadno težave pri osredotočanju na odgovore oziroma izjave (Fisher in Geiselman, 1992). Po prekinitvi oziroma intervenciji se sicer vzpostavi sodni red, zaslišanje se nadaljuje, priča pa se mora vnovič vživeti v prekinjeno pripovedovanje oziroma spomin. To ovira pridobivanje informacij ter je tudi čustveno stresno in naporno za zasliševano osebo (Fisher in Geiselman, 1992).

Izkazalo se je, da število prekinitev močno pozitivno korelira z dolžino zaslišanja. Več, kot je prekinitev, krajši in manj podrobni postajajo odgovori. Motivacija priče za podrobno odgovarjanje se pri prekinjanju (in streljanju vprašanj) hitro izgubi (Fisher et al., 1987). Tako priča ne omeni sicer pomembnih podatkov, ki zato ostanejo spregledani in zato neupoštevani v sodni razpravi.

Na kazenskih sodnih zaslišanjih je bila najpogostejše uporabljena tehnika soočanja z dokazi, kar so ugotovili tudi nekateri drugi raziskovalci (npr. Zydervelt et al., 2016). Tu se kaže podobnost med sodnimi in policijskimi zaslišanji, ki je večinoma zakonsko utemeljena. Specifične pogovorne teme so v zaslišanjih dobro obdelane, vendar velikokrat neprimerno začete, saj spraševalci pogosto skačejo iz ene pogovorne teme v drugo, in to, še preden je prva tema raziskana in končana. K temu je treba dodati tudi, da se na zaslišanjih uporablja zelo malo odprtih vprašanj in da prevladujejo zaprta neprimerna vprašanja, kar sta drugje ugotovila tudi Dodier in Denault (2018). Iz rezultatov raziskave je videti, da je večina preučenih zaslišanj tako pomanjkljivih, da jih lahko označimo kot neusposobljena zaslišanja. Čeprav primerjava uporabe deležev različnih tipov vprašanj (pripomb) med pravnimi strokovnjaki ni pokazala statistično pomembnih razlik, je treba omeniti, da je med sodniki in zagovorniki največkrat uporabljen tip vprašanja neprimerno DA/NE vprašanje, medtem ko so tožilci najpogostejše uporabili primerne preiskovalne vprašanja. Tožilci so edina skupina oseb, ki so največkrat uporabili primeren tip vprašanj. Kot omenjeno, so razlike med skupinami strokovnjakov majhne in statistično nepomembne, tako da ne moremo zanesljivo sklepati o tem, da tožilci postavljajo manj tveganih vprašanj kot sodniki in zagovorniki. Bi bilo pa to lahko zanimivo za nadaljnje raziskave, saj je že bila ugotovljena podobna in opazna razlika v načinu spraševanja med tožilci in zagovorniki (Andrews, Lamb in Lyon, 2014).

Dosedanje raziskave (Areh, 2012, 2016; Kassin, 2014) so se ukvarjale predvsem z učinkovitostjo in etičnostjo policijskih zaslišanj, sodna zaslišanja pa so dokaj prezrta. Te raziskave poudarjajo pomembnost pristopa pridobivanja informacij, ki je edini znanstveno preverjen, potrjen in etično sprejemljiv (Areh, 2016), ter opozarjajo na negativne posledice prisilnih oziroma neprimernih tehnik zaslišanja, pogoste pri policijskih in sodnih zaslišanjih. Kar zadeva slovenski pravosodni kontekst, je treba poudariti, da so nekatere oblike vprašanj in pripomb, ki se pojavljajo v sodnih razpravah, tako kot na primer soočanje z dokazi, pričakovano pogostejše pojavljajo v sodnih razpravah kot na policijskih zaslišanjih. Razlog gotovo ni samo v zakonodaji, ampak tudi v tem, da so policijska zaslišanja dokaj redka. Policija namreč zbira informacije predvsem z informativnimi razgovori, v katerih so pridobljene informacije v dokaznem smislu bistveno manj uporabne kot informacije, pridobljene na formalnih zaslišanjih.

Dve tvegani tehniki zasliševanja sta se v raziskavi izkazali kot najpogostejši. Gre za prekinjanje sogovornika oziroma vpadanje v besedo, ki se je pojavila v 61 % sodnih zaslišanj, in tehnika streljanja vprašanj, ki se je pojavila v 17 % zaslišanj. Ti dve tehniki onemogočata pridobivanje verodostojnih informacij, povečujeta sugestibilnost in vodita v kršenje človekovih pravic (npr. 227.–254. členi ZKP-UPB8, 2012) in kršitev določb kazenskega postopka (npr. 371. člen ZKP-UPB8, 2012). Razlogov za uporabo teh dveh tehnik je več, na primer naglica, težnja pridobiti čim več informacij čim hitreje in zaščita interesov spraševalca, verjetno pa je med najpomembnejšimi razlogi premajhna seznanjenost pravnih strokovnjakov s tveganji, ki jih prinaša uporaba različnih načinov spraševanja.

V raziskavi je bilo ugotovljeno, da zaslišanja niso najprimerneje strukturno in organizacijsko urejena. Dobro bi bilo, da bi se pravni strokovnjaki bolje seznanili z omenjenimi tveganji ter se tako bolje in lažje izogibali težavam v zvezi kršenjem zakonodaje in pravic zasliševanih oseb. V bolj premišljeno organiziranem zaslišanju (npr. časovno in tematsko primerno odpiranje in prehajanje med pogovornimi temami), ki je tudi bolje strukturirano (npr. uporabljeno je zaporedje vprašanj od odprtih prek preiskovalnih do zaprtih), lahko pričakujemo več verodostojnih informacij, bolj spoštljivo komunikacijo in manj odpora, zavajanja, negativnega odnosa do sodišč in maščevalnosti ter manjše tveganje za sekundarno viktimizacijo prič in žrtev (Areh, 2016; Fisher in Geiselman, 2010; Fisher et al., 1987; Shepherd in Griffiths, 2013).

5 Sklep

V Sloveniji raziskava o značilnosti komunikacije med sodnimi razpravami še ni bila izvedena in tudi v svetovnem merilu predstavlja redkost. Dosedanje raziskave so prezrle pomen pristopa zbiranja informacij, uporaben tudi v sodnih razpravah in ne samo na policijskih zaslišanjih. Kaže, da trenutno v sodnih razpravah prevladuje prisilni pristop, ki pomeni vzpostavljane nadzora nad spraševano osebo oziroma njenimi odgovori, kar se najbolj zrcali v prekinjanju zasliševanih oseb in streljanju zaporednih vprašanj, kar lahko deluje zastraševalno, povečuje sugestibilnost ter zmanjšuje količino točnih in povečuje količino netočnih podatkov (Areh, 2016). Vzorec sodnih razprav, uporabljen v predstavljeni raziskavi, ni najbolj reprezentativen, zato bi bile potrebne dodatne raziskave, ki bi bolj upravičile posploševanje ugotovitev te raziskave. Rezultati raziskave nakazujejo tudi na možnosti izpopolnjevanja sodnih zasliševanj. Z izobraževanjem pravnih strokovnjakov bi lahko izboljšali izvedbo zaslišanj. Izboljšave bi morale slediti pristopu zbiranja objektivnejših informacij in ne izjavam, ki jih lahko udeleženci sodnih razprav uporabijo za zadovoljitev pravnih interesov. S sledenjem pristopa

zbiranja informacij bi se na sodnih razpravah lažje izogibali zastojem in zmotam ter učinku bumeranga, ko problematična komunikacija na sodiščih povzroča občutke neupoštevanosti, nespoštovanosti, nemoči, krivice in užaljenosti. To lahko vodi v odklonilen odnos do sodišč in maščevalnost, kar se kaže kot odpor do sodelovanja s sodišči in ogroža ugled pravosodja.

Literatura

1. Andrews, S., Lamb, M. in Lyon, T. (2014). Question types, responsiveness and self contradictions when prosecutors and defense attorneys question alleged victims of child sexual abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 29(2), 253–261.
2. Areh, I. (2016). Police interrogations through the prism of science. *Horizons of Psychology*, 25, 18–28.
3. Areh, I. (ur.). (2012). *Preiskovalni intervju: nekateri pravni in psihološki vidiki*. Ljubljana: Tipografija d.o.o.
4. Areh, I., Walsh, D. in Bull, R. (2015). Police interrogations of suspects in Slovenia. V *Current challenges for psychology and law* (str. 8). Nuremberg: European Association of Psychology and Law.
5. Dodier, O. in Denault, V. (2018). The Griffiths question map: A forensic tool for expert witnesses' assessments of witnesses and victims' statements. *Journal of Forensic Sciences*, 63(1), 266–274.
6. Fisher, R. P. in Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: The cognitive interview*. Springfield: Charles Thomas.
7. Fisher, R. P. in Geiselman, R. E. (2010). The cognitive interview method of conducting police interviews: Eliciting extensive information and promoting therapeutic jurisprudence. *International journal of Law and Psychiatry*, 33(5–6), 321–328.
8. Fisher, R. P., Geiselman, R. E. in Raymond, S. D. (1987). Critical analysis of police interviewing techniques. *Journal of Police Science and Administration*, 15(3), 177–185.
9. Griffiths, A. (2008). *An examination into the efficacy of police advanced investigative interview training?* (Doktorska disertacija). Portsmouth: University of Portsmouth.
10. Gudjonsson, G. H. (2003). *The psychology of interrogations and confessions: A handbook*. West Sussex: John Wiley And Sons.
11. Kassin, S. M. (2014). False confessions: Causes, consequences, and implications for reform. *Behavioral and Brain Sciences*, 1(1), 112–121.
12. Kassin, S. M., Appleby, S. C. in Perillo, J. T. (2010). Interviewing suspects: Practice, science, and future directions. *Legal and Criminological Psychology*, 15(1) 39–55.
13. Leo, R. A. in Drizin S. (2004). The problem of false confessions in the post-DNA world. *North Carolina Law Review*, 82. Pridobljeno na https://www.researchgate.net/publication/228185500_The_Problem_of_False_Confessions_in_the_Post-DNA_World
14. Leo, R. A. in Ofshe, R. J. (1998). The consequences of false confessions: Deprivations of liberty and miscarriages of justice in the age of psychological interrogation. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 88(2), 429–496.
15. Newton, T. (1998). The place of ethics in investigative interviewing by police officers. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 37(1), 52–69.
16. Perillo, J. T. in Kassin, S. M. (2011). Inside interrogation: The lie, the bluff, and false confessions. *Law and Human Behavior*, 35(4), 327–337.

17. Shepherd, E. in Griffiths, A. (2013). *Investigative interviewing: The conversation management approach* (2. izd.). Oxford: OUP Oxford.
18. Soukara, S., Bull, R., Vrij, A., Turner, M. in Cherryman, J. (2009). What really happens in police interviews of suspects tactics and confessions. *Psychology, Crime and Law*, 15(6), 493–505.
19. Zakon o kazenskem postopku. (ZKP-UPB8). (2012). *Uradni list RS*, (32/12).
20. Zydervelt, S., Zajac, R., Kaladelfos, A. in Westera, N. (2016). Lawyers' strategies for cross-examining rape complainants: Have we moved beyond the 1950s. *British Journal of Criminology*, 57(3), 551–569.
21. Žaberl, M. (2002). Policijsko zbiranje obvestil ali policijsko zasliševanje v predkazenskem postopku. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 54(4), 326–336.

Examining Communication in Penal Court Proceedings

Kaja Jaklin, Doctoral Student, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia. E-mail: kaja.jaklin@gmail.com

Igor Areh, Ph.D., Associate Professor, Faculty of Criminal Justice and Security, University of Maribor, Slovenia.
E-mail: igor.arih@fvv.uni-mb.si

In this article, the conduct of hearings in criminal court proceedings in Slovenia was examined. The research question addressed which interrogation approach is more common; the information gathering approach or the coercive approach that seeks to establish dominance over the interviewee and forces him or her to provide the expected statements. For analysis, 93 transcripts of audio recordings of court hearings from various county and district courts were obtained. Hearings were analyzed using a customized technique for assessment of the quality of investigative interviews – the GQM (The Griffiths Question Map). Each interrogation question and comment was categorized, and chronological graphs with a typology of questions and comments were produced. Three qualified and independent evaluators conducted the analyses of hearings, which were classified into forced, unqualified, qualified into the category of witness hearings. The results showed that the examined court hearings mostly use inappropriate closed YES/NO questions, which may often lead to incomplete and inaccurate information. Coerced and qualified interrogations are a rarity. Most hearings belong to the group of unqualified hearings, where suggestive (leading) questions are too often used. It appears that interviewers are not sufficiently aware of the consequences of using risky questions and techniques, such as jumping between hearing topics, firing questions, asking multiple questions, and forced-choice questions. Such interrogation increases anxiety, lowers self-confidence and a sense of certainty in memory. It leads to confusion and contradictions in the statements of those interrogated and forces them to make statements that they consider expected by the interviewers. In this way, we obtain less information, the credibility of which is also usually more questionable.

Keywords: court interrogation, interrogation techniques, question types, Griffiths Question Map

UDC: 343.139